

orkest van de
achttiende eeuw

mozart

COSÌ

FAN

TUTTE

6-18 okt 23

Manoj Kamps dirigent
Lisenka Heijboer Castañón regie

solisten **Katharine Dain, Josy Santos**
Claron McFadden, Linard Vrielink
Drew Santini, Henk Neven

orchestra18c.com

18c.

mozart

COSÌ FAN TUTTE

La scuola degli amanti

orkest van de achttiende eeuw

www.orchestra18c.com

Natuurwetenschappelijke illustratie op de cover:
John James Audubon (1785 - 1851) – *Passenger Pigeon* from 'Birds of America', engraved by Robert Havell
(1793-1878), published 1836 - Mallett Gallery London

Tekst en redactie: Janko Duinker en Kate Rockett
Fotografie: Janko Duinker
Tekst programmatoelichtingen: Willem Bruls, Alexander Klapwijk
Design en concept: Hans van der Woerd
Druk: Drukkerij Opmeer BV
Het Orkest van de Achttiende Eeuw drukt op FSC-gecertificeerd papier.
Het transport gaat met elektrische wagens.

© Orkest van de Achttiende Eeuw - 2023

het Prins Bernhard
cultuurfonds

FONDS
PODIUM
KUNSTEN
PERFORMING
ARTS FUND NL

Beste bezoeker,

Wij heten u van harte welkom bij onze uitvoering van Mozarts opera *Così fan tutte*. Het Orkest van de Achttiende Eeuw is in onze huidige tijd een trotse ambassadeur van bekende en minder bekende muziek uit de 18e en begin 19e eeuw. De prachtige en tijdloze opera's van Mozart vormen een van de hoekstenen van ons repertoire.

We produceren al jaren opera's; sterker nog, *Così fan tutte* werd bijna tien jaar geleden, in 2013, ook door het orkest uitgevoerd. Onze gespecialiseerde musici, hun gedurfde en nieuwsgierige geest en de meer dan veertig jaar ervaring van het orkest, zijn precies de kwaliteiten die ons in staat stellen om op nieuwe manieren met het opera-repertoire bezig te zijn en dit levend te houden.

Het vakmanschap van het uitvoeren van deze prachtige muziek op originele instrumenten vormt de kern van wat we doen, omdat de kleuren en texturen van de muziek zich op deze manier veel levendiger openbaren. Historisch geïnformeerde uitvoering gaat echter over veel meer dan alleen de instrumenten; een onderzoekende houding, die niets als vanzelfsprekend beschouwt; dit is een belangrijk facet in onze benadering van de (blad)muziek, en in dit geval van de hele opera.

Così fan tutte is een opera die vanaf het begin als morele spiegel heeft gediend van de hedendaagse samenleving. Gedurende zijn lange geschiedenis heeft elke generatie nieuwe manieren gevonden om met de ingewikkelde onderwerpen en thema's van het libretto om te gaan. Wij streven er op onze beurt naar om een relevante, verantwoordelijke en doordachte nieuwe lezing te brengen. Een lezing die aansluit bij de originele tekst en de vroege geschiedenis van het werk, maar zich niet verschuilt achter een gordijn van traditie.

We zijn blij dat zoveel vrienden, oud en nieuw, ons vergezellen op deze creatieve reis met de ongelooflijke muziek van Mozart als middelpunt. Dirigent Manoj Kamps, regisseur Lisenka Heijboer Castañon, de rest van het creatieve team, een internationale topcast van solisten en het Orkest van de Achttiende Eeuw hopen dat u net zoveel plezier beleeft aan het kijken naar deze voorstelling als wij aan het maken ervan!

KATE ROCKETT

Artistiek team

Dirigent: Manoj Kamps
 Regie: Lisenka Heijboer Castañón
 Dramaturgie: Willem Bruls
 Lichtontwerp: Hendrik Walther
 Kostuumontwerp: Kevin Pieterse

Cast

Katharine Dain - Fiordiligi
 Josy Santos – Dorabella
 Claron McFadden - Despina
 Linard Vrieling - Ferrando
 Drew Santini - Guglielmo
 Henk Neven - Don Alfonso

Assistent-Dirigent: Chloe Rooke
 Assistent-Regisseur: Zephyr Brüggem

Orkest van de Achttiende Eeuw

Concertmeester: Alexander Janiczek

Eerste viool

Alexander Janiczek
 Annelies van der Vegt
 Franc Polman
 Irmgard Schaller
 Aleksandra Kwiatkowska
 Rie Kimura

Tweede viool

Sayuri Yamagata
 Guya Martinini
 Hans Christian Euler
 Hed Yaron Meyerson
 (shares with Alexandra)
 Alexandra Lopez Arca
 (shares with Hed)
 Matthea de Muynck
 Paula Perez

Altviool

Deirdre Dowling
 Manuel Visser
 Ruben Sanderse
 Anna Smith

Cello

Albert Brüggem
 Bartolomeo Dandolo
 Marchesi
 Emmanuel Balssa
 Julie Borsodi
 (three celli rotate)

Contrabas

Maggie Urquhart
 Yussif Barakat
 Jesse Feves

Fluit

Michael Schmidt Casdorff
 Ingo Nelken

Hobo

Daniel Lanthier
 Alayne Leslie

Klarinet

Alejandro Farina Martin
 Diederik Ornée

Fagot

Hugo Arteaga
 Bernat Gili

Hoorn

Emmanuel Frankenberg
 Gijs Laceulle

Trompet

Nicolas Isabelle (shares with Amir)
 Amir Rabinovitz (shares with Nicolas)
 Christopher Price

Pauken

Lola Mlacnik

Fortepiano

Pieter Jan Belder

Così fan tutte – het verhaal

In het kort

Don Alfonso vertelt zijn vrienden Ferrando en Guglielmo dat ze niet vanzelfsprekend kunnen uitgaan van de trouw van hun vriendinnen, Dorabella en Fiordiligi. Hij stelt een weddenschap voor: ze vertellen hun vriendinnen dat ze voor langere tijd moeten vertrekken, terwijl ze in werkelijkheid meteen terugkeren en zich verkleden. Vervolgens moeten ze hun vriendin proberen te verleiden. Fiordiligi en Dorabella reageren verontwaardigd wanneer Despina de twee ‘vreemde’ mannen in hun huis introduceert. De twee vrouwen wijzen hen aanvankelijk af, maar langzaam worden ze steeds nieuwsgieriger naar deze ‘nieuwe’ minnaars. Tegelijkertijd beseffen de twee mannen dat Don Alfonso misschien gelijk krijgt. Aan het einde vraagt iedereen zich af wat dit spel hen heeft geleerd over het leven.

Synopsis

Eerste bedrijf

Don Alfonso vertelt zijn vrienden Ferrando en Guglielmo dat ze niet vanzelfsprekend van de trouw van hun vriendinnen moeten uitgaan,

maar de twee mannen geloven stellig dat hun relaties monogaam zijn. Don Alfonso stelt vervolgens voor dat ze hun trouw op de proef kunnen stellen door een weddenschap af te sluiten – op voorwaarde dat de twee ermee instemmen niets tegen hun vriendinnen te zeggen en zijn plan uit te voeren. Dan zal blijken wie gelijk heeft.

Fiordiligi en Dorabella zijn vol lof over Guglielmo en Ferrando. Don Alfonso arriveert om hen te vertellen dat hun vrienden onmiddellijk moeten vertrekken, waarop de twee stellen emotioneel afscheid van elkaar nemen. In werkelijkheid verkleden ze zich snel om vervolgens als ‘vreemde’ minnaars hun vriendinnen proberen te verleiden.

Fiordiligi en Dorabella beklagen zich bij Despina over het vertrek van de mannen. Zij raadt hen aan om volop te genieten van het leven, een advies dat ze afwijzen. Don Alfonso vraagt Despina om hem te helpen bij zijn plan, door ervoor te zorgen dat de vermomde Guglielmo en Ferrando in het huis worden toegelaten. Fiordiligi en Dorabella reageren verontwaardigd als ze de twee vreemde mannen aantreffen, te meer omdat die hen proberen te

versieren. Don Alfonso doet alsof de mannen oude vrienden van hem zijn en hij smeekt de vrouwen om ze te accepteren. Fiordiligi zweert trouw aan haar afwezige Guglielmo.

Fiordiligi en Dorabella betreuren nog steeds het vertrek van hun vrienden. Dan beweren de twee vreemde mannen dat ze vanwege de afwijzing van de vrouwen wanhopig zijn en vergif hebben geslikt. Ze veinzen dat ze sterven waarna Despina en Don Alfonso doen alsof ze op zoek gaan naar een dokter. Fiordiligi en Dorabella bekommeren zich ondertussen om de ogenschijnlijk stervende mannen. De dokter - Despina in vermomming - arriveert om hen weer tot leven te wekken. Terwijl ze langzaam herstellen, bekennen ze met nog grotere passie hun liefde aan de vrouwen.

Tweede bedrijf

Fiordiligi en Dorabella worden er door Despina van overtuigd dat een beetje flirten geen kwaad kan. Dorabella blijkt een voorkeur voor de vermomde Guglielmo te hebben terwijl Fiordiligi voor Ferrando kiest.

Guglielmo maakt Dorabella het hof. Tot zijn verbazing beantwoordt ze zijn avances. Fiordiligi blijft zich echter verzetten tegen de liefdes-

verklaringen van Ferrando. Wanneer de twee mannen nieuws uitwisselen over hun vorderingen, ontdekt Ferrando tot zijn schrik dat Dorabella voor Guglielmo heeft gekozen.

Ferrando doet opnieuw een poging om de vasthoudendheid van Fiordiligi op de proef te stellen. Tot Guglielmo's verdriet geeft ook zij uiteindelijk toe aan Ferrando. Don Alfonso heeft nu zijn weddenschap gewonnen. Hij probeert de twee mannen te troosten met de gedachte dat iedereen waarschijnlijk ontrouw is.

De bruiloften van de twee nieuwe paren vinden plaats en Despina regelt de ceremonie. Dan wordt aangekondigd dat Ferrando en Guglielmo terugkeren. De mannen verschijnen als de oorspronkelijke minnaars. Ze zijn verbaasd over de koele ontvangst die ze krijgen. Als ze het zogenaamde huwelijkscontract en de notaris ontdekken, nemen ze dat hun vriendinnen kwalijk. Ten slotte wordt de list onthuld en proberen de vier geliefden zich te verzoenen, met een nieuw inzicht in trouw en ontrouw, en met de wetenschap dat alles weer opnieuw zou kunnen beginnen.

WILLEM BRULS

Het drama van trouw en ontrouw

Così fan tutte is een opera die de vinger op een zere plek legt. In onze liefdesrelaties waren we eraan gewend geraakt dat we elkaar trouw blijven. Soms, als we vinden dat dat moeilijk is, vertellen we elkaar dat we niet trouw zijn gebleven. Dat dat laatste meestal niet gebeurt heeft te maken met het taboe om iemand ontrouw te zijn, én met het idee dat we onze partner kwetsen wanneer we anderen hebben. Ook als we niet aan het officiële instituut van het huwelijk geloven, zijn we erg voorzichtig voor elkaar in onze onvoorzichtigheid.

Dat huwelijk, waarin we eeuwige trouw zweren tot de dood ons scheidt, heeft een interessante geschiedenis. In de eeuw van Mozart, de achttiende eeuw, had er een radicale ontwikkeling plaatsgevonden. Het huwelijk was voor die tijd een overeenkomst die vooral zakelijk was. Vaak ging het erom een partner te vinden die economisch betrouwbaar was, of die het aanzien van een familie kon vergroten. Dat gebeurde bij de adel bijvoorbeeld. Seks was dan een middel om die familielijn voort te zetten of om te zorgen voor nageslacht dat straks voor de ouders kon zorgen. Verliefdheid en liefde waren daarin niet altijd een factor. Voor een geprivilegieerde groep in de samenleving konden die

liefde en seks gemakkelijk buiten het huwelijk plaatsvinden, en vanwege een machtspositie soms ook met partners die dat liever niet wilden.

In de tijd dat Mozart en zijn librettist Lorenzo da Ponte aan *Così fan tutte* werkten, vond de Franse revolutie plaats. Die veranderde veel politieke en maatschappelijke zaken, en de macht kwam bij de hele bevolking te liggen - althans, dat was de bedoeling: vrijheid, gelijkheid en broederschap was het motto. Parallel daaraan waren ook de ideeën over huwelijk en liefde veranderd. Om de oude onderdrukkende macht te ontronen, streefde men naar het liefdeshuwelijk. Daarmee was dit instituut niet meer alleen gebaseerd op een economische overeenkomst maar op een gelijkwaardig emotioneel besluit, waarin partners uit sympathie en passie voor elkaar kozen. Mozart zelf was bijvoorbeeld al uit liefde met zijn Constanze Weber getrouwd en hij vertegenwoordigde daarmee datzelfde liefdeshuwelijk. In de tijd dat hij aan *Così* werkte had hij relationele problemen, waarbij ook andere partners een rol speelden.

Wat laten de componist en zijn librettist ons eigenlijk zien in hun opera? De twee mannen,

Guglielmo en Ferrando, hebben intense liefdesrelaties met hun respectievelijke vriendinnen, Fiordiligi en Dorabella. Bovendien zijn ze ervan overtuigd dat ze allemaal eeuwig trouw aan elkaar zullen zijn. Er is geen sprake meer van een relatie om economische redenen of om een ander belang. De twee paren hebben geheel vrijwillig een keuze voor elkaar gemaakt, op basis van verliefdheid en liefde.

Dan begint het verhaal. Don Alfonso, een vriend van de mannen, gelooft niet dat liefdesparen elkaar trouw blijven. Als ze dat wel geloven zijn ze volgens hem naïef. Vanuit het perspectief van de achttiende eeuw volgen we hier in eerste instantie de visie van de mannen op de vrouwen. Maar het verhaal had net zo goed andersom kunnen zijn. Despina had de twee vrouwen, Fiordiligi en Dorabella, kunnen vertellen dat de mannen ontrouw zijn. Het was in Mozarts tijd bijna onmogelijk om de genderrollen zo radicaal om te draaien. Toch nemen in zijn opera's, zoals hier met Despina maar ook bijvoorbeeld in *Le nozze di Figaro*, vrouwen steeds nadrukkelijker het initiatief in het verhaal.

Don Alfonso wil de verwachtingen die zij van hun partners en van hun trouw hebben op de proef te stellen. Hij stelt voor dat de mannen zich verkleden en hun vriendin proberen te versieren. Dat het uiteindelijk zelfs lukt om elkaars partner te verleiden, is veel meer dan een persoonlijk debacle voor de twee paren. Mozart en Da Ponte laten ons ook zien dat een verhouding die gebaseerd is op oprechte liefde eveneens kan stranden. Dat is tragischer dan wanneer dat zou zijn gebeurd in een zakelijk

huwelijk. Blijkbaar zijn onze gevoelens en verlangens fluïde, werkt onze rationele empathie anders dan ons emotionele verlangen.

Niet alle passies kunnen we in de hand houden en misschien moeten we dat ook helemaal niet willen. In 2015 publiceerde schrijver Simon(e) van Saarloos het essay *Het monogame drama*. Het boek deed veel stof opwaaien toen het verscheen. Volgens de auteur is het een ode aan de vrijgezel als wereldverbeteraar en levenskunstenaar: 'Het stijgend aantal singles wordt vaak geduid als een symptoom van individualisering en epidemische bindingsangst. Mensen zouden geliefden "shoppen", aan keuzestress lijden, overgave missen en geen toewijding tonen. De exclusieve relatie is niet de ultieme verbinding. We moeten zoeken om op individuele wijze relationeel te kunnen leven. Singles verbeteren de wereld: ze spreiden hun sociale risico, gaan gevarieerde verbintenissen aan en oefenen zich in diversiteit. Want vrijheid vieren doe je in verbinding. Single-zijn is geen tussenfase of momentele status, het is een levenskunst.' Aldus de schrijver.

Nu zal het niet de bedoeling van Don Alfonso zijn geweest om van de vier geliefden vier happy singles te maken. Als we hem écht serieus nemen, is hij geen cynische man die zelf zoveel frustraties en kwetsuren in de liefde heeft opgelopen dat hij de paren op een sadistische manier op de proef wil stellen. Don Alfonso is veel meer iemand die *Het monogame drama* heeft gelezen. Met compassie maar tegelijkertijd nietsontziend probeert hij de geliefden dat bewustzijn bij te brengen. Hij wil ze iets wezenlijks leren over het leven, namelijk:

dat je plaats in je hart kan hebben voor meer mensen tegelijkertijd. Samen met Despina verzacht hij hun liefdesleed. Dat is de echte levensles van de 'school der liefde'.

Als Mozart en Da Ponte met Don Alfonso en zeker ook met Despina de vier geliefden alle hoeken van het monogame drama en alle regenboogkleuren van hun fluïde emoties hebben laten zien, moet de opera tot een einde komen. Maar hoe? Luister je naar Mozarts muziek in de laatste scènes, dan lijkt er in eerste instantie geen weg terug meer te zijn. De vermommingen in deze opera blijken namelijk geen spel maar een transformatie naar iets anders te zijn, naar onvervulde verlangens die al veel langer in iedereen sluimerend aanwezig waren. Maar het spel van het verkleden moet volgens de regels tot het bittere einde worden uitgespeeld.

'Gelukkig is de man die alles van de goede kant bekijkt, en zich in alle lotgevallen door de rede laat leiden. Wat anderen zo vaak doet huilen, is voor hem reden tot gelach; en in 's werelds wervelstormen vindt hij steeds zijn kalmte weer.' Zo eindigt de opera officieel, maar deze woorden zijn om verschillende redenen problematisch. Het perspectief is exclusief dat van de man. En dat de ratio het altijd wint van de emotie is maar zeer de vraag. Problematischer is echter de plek van deze woorden in de opera. Vlak daarvoor vond de ontluistering van twee liefdesrelaties plaats: iedereen lijkt elkaar in dit verhaal bedrogen te hebben. De slotwoorden zijn daarom geforceerd en ongeloofwaardig voor wat Mozart en Da Ponte ons zelf hebben verteld. Misschien kan het einde anders klinken!

WILLEM BRULS

Opera in de tijd van Mozart

Man van de wereld

Toen Wolfgang Amadeus Mozart veertien jaar oud was, had hij een groter deel van zijn leven op reis doorgebracht dan thuis in Salzburg. Van het huidige Tsjechië en Duitsland, Frankrijk, Engeland en Italië, tot zelfs België en Nederland: hij had het allemaal al gezien.

En hoewel reizen destijds stukken minder comfortabel was dan tegenwoordig, de jonge Mozart op zijn tournees vaak ziek was én de werkdruk voor de jonge Mozart enorm hoog was - overal waar hij kwam moest gemusiceerd en gecomponeerd worden - leverden de reizen hem ook veel op. Een beetje geld en een internationaal netwerk bijvoorbeeld. Maar bovenal nam hij ervaringen en indrukken mee uit heel Europa. Mozart werd een man van de wereld.

En die wereld was in beweging. De Verlichting zorgde in de tweede helft van de achttiende eeuw voor een aardverschuiving in religie, filosofie, kunst, wetenschap en politiek, die culmineerden in de Franse Revolutie van 1789. Mozart volgde de maatschappelijke ontwikkelingen op de voet.

Dat had zijn weerslag op Mozarts muziek. Zijn

opera's - en in het bijzonder de drie opera's die hij tussen 1786 en 1790 componeerde op libretti van Lorenzo Da Ponte (*Le Nozze di Figaro*, *Don Giovanni* en *Così fan tutte*) - bevatten zowel invloeden van verschillende internationale muzikale stromingen, als maatschappelijke thema's.

Muziektheater

Wie in het Wenen van de achttiende eeuw zin had in een avondje muziektheater had de keuze uit een enorme hoeveelheid genres. Alleen al op Mozarts titelpagina's komen we termen als 'Dramma per musica', 'Dramma giocoso', 'Serenata', 'Festspiel', 'Singspiel', 'Opera seria' en 'Opera Buffa' tegen.

Al die benamingen zijn te reduceren tot drie smaken: het 'Singspiel', de 'Opera buffa' en de 'Opera seria'. De Italiaanse opera seria was serieus van aard en ronduit elitair. De verhalen hadden hun oorsprong in de klassieke literatuur en de personages die ten tonele gevoerd werden - koningen, edellieden, generaals - ondersteunden met hun nobele karakters het idee dat de elite het fundament onder de beschaving was. De opera buffa, oftewel de komische opera, had de lagere klasse als onderwerp en draaide juist om de menselijke zwakheden. Het Duitstalige Singspiel wordt gekenmerkt door gesproken dialogen naast de gezongen aria's en ensembles. De plots zijn komisch of romantisch van aard, en bevatten vaak elementen van magie, fantastische wezens en komisch overdreven karakterisering van goed en kwaad.

Welke van deze drie genre's je bezoekt, was grotendeels bepaald door rang en stand: de elite ging naar de opera seria, de opera buffa

was voor het volk en het Singspiel voor de lagere en middenklasse.

Onder invloed van het gelijkheidsdenken van de Verlichting verschoof er tijdens Mozarts leven al het een en ander tussen deze genres. Zo werden steeds vaker figuren uit de hogere klasse opgevoerd in de opera buffa, die stevast beneden hun stand handelden. Dat gaf de personages meer gelaagdheid en de verhalen meer variatie. En ook waren er al mengvormen van verschillende nationale stijlen, zoals de 'reform-opera's' van Gluck, waarin de Italiaanse opera werd verrijkt met de koortraditie uit de Franse tragédie lyrique. Maar niemand bracht de verschillende genres zo bij elkaar als Mozart.

Mengvormen

Mozart componeerde verschillende Singspiele: *Bastien und Bastienne* (1768), *Zaide* (1780), *Die Entführung aus dem Serail* (1782), *Der Schauspieldirektor* (1786), en als primus inter pares *Die Zauberflöte* (1791). En de verdeling tussen 'seria' en 'buffa' is in de vroege opera's, zoals *La Finta Semplice* (1768, opera buffa) en *Mitridate* (1770, opera seria) nog goed te maken. Maar al snel ontworstelde Mozart zich aan de conventies en integreerde hij de verschillende operasoorten. Daarbij beperkte hij zich niet tot de genres die populair waren in zijn eigen omgeving, maar nam hij ook elementen uit de Franse opera. Zo krijgt het koor een meer geïntegreerde rol in het verhaal (Franse invloed), wordt de nadruk gelegd op begripelijkheid van de tekst (Singspiel) ten koste van de vaak holle virtuositeit van de opera seria en buffa.

Voor al in de drie 'Da Ponte-opera's' is het

duidelijk dat Mozart het beste van verschillende werelden bij elkaar brengt in één mengvorm. Zo heeft de rol van Donna Anna in *Don Giovanni* een seria-karakter, terwijl die van Leporello en Zerlina in de buffa-sfeer zitten. Donna Elvira is dan weer een mengsel van seria en buffa. En Mozart laat muzikale gebruiken uit de verschillende genres naadloos in elkaar overlopen.

Da Ponte opera's

Tussen 1786 en 1790 componeerde Mozart drie opera's op libretti van Lorenzo Da Ponte: *Le Nozze di Figaro*, *Don Giovanni* en *Così fan tutte*. Sommige musicologen zien in de opera's een drieluik, waarin Mozart en Da Ponte belangrijke thema's van de Verlichting centraal stellen, zoals het streven naar vrijheid, de rolverdeling tussen mannen en vrouwen en tussen meester en bediende. Daarbij legt elke opera de nadruk op een ander aspect: religie (*Don Giovanni*), politiek (*Le Nozze di Figaro*) en moraliteit (*Così fan tutte*).

Così fan tutte

Da Ponte gaf het libretto van zijn derde samenwerking met Mozart de titel *La scuola degli amanti*: 'de leerschool van de geliefden'. Mozart degradeerde dat tot ondertitel en zette er zelf 'Così fan tutte' boven: 'zo zijn ze allemaal'. 'Tutte' is het vrouwelijk meervoud, en slaat dus op de vrouwen. Echter, in het verhaal wordt duidelijk dat het niet alleen de vrouwen zijn, die er een puinhoop van maken, maar dat juist ook de mannen daar verantwoordelijkheid voor dragen.

Mozart en Da Ponte becommentariëren hier de verhouding tussen man en vrouw door te

spelen met het destijds heersende clichébeeld van de vrouw als wankelmoedig en de man als leidende figuur. Want, zo lijken Mozart en De Ponte te willen zeggen, het zijn hier juist de mannen die met hun 'relatietest' hun vrouwen een richting op drijven die eigenlijk onvermijdelijk is. Gezegdes als 'je moet de kat niet op het spek binden' en 'wat u niet wil dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet', dringen zich op. En het geeft eenzelfde gevoel als bij het kijken naar *Temptation Island*: 'schadenfreude' vanwege 'eigen schuld, dikke bult', want: wie doet er nu mee aan zoiets? Wie plaatst zichzelf en elkaar moedwillig in zo'n positie? Dat kan alleen maar mis gaan.

Het verhaal doet in eerste instantie vrij kluchtig en oppervlakkig aan. Toch kan je er als luisteraar volledig in kan opgaan. Dat komt in de eerste plaats door Mozart: hij weet ons met zijn weergaloze muziek - sensueel, diep ontroerend en psychologisch diepgravend - te verleiden en mee te slepen. En Lorenzo Da Ponte geeft de karakters een geloofwaardigheid en gelaagdheid. Zo komen echte, oprechte ge-

voelens naar boven, weet je vaak niet meer waar de leugen ophoudt en de waarheid begint en lopen spel en ernst moeiteloos in elkaar over.

Pech

Così fan tutte ging op 26 januari 1790 in het Weense Burgtheater in première. Het publiek was enthousiast, dus niets leek een mooie reeks voorstellingen en grote internationale successen in de weg te staan. Maar Mozart had pech: na slechts 5 voorstellingen overleed Keizer Jozef II, waardoor alle theaters dicht moesten voor een periode van rouw. Toen Mozart nog geen twee jaar later overleed, was het stuk niet meer uitgevoerd. Tijdens de overwegend preutse negentiende eeuw vond men de opera niet kies. Als deze al werd opgevoerd, werd er naar hartenlust aan het libretto geschaafd, teksten veranderd en geschrapt. Het duurde tot de twintigste eeuw voor de opera zijn plek als een van de favoriete opera's uit het repertoire kon innemen.

ALEXANDER KLAPWIJK

Orkest van de Achttiende Eeuw

Het Orkest van de achttiende eeuw is een van de meest vooraanstaande orkesten op het gebied van historisch geïnformeerde uitvoeringspraktijk ter wereld. De musici spelen internationaal in toonaangevende (kamer)muziekensembles en komen een aantal keer per jaar bij elkaar voor uitvoeringen van iconisch en minder bekend repertoire. Begin jaren '80 verwierf het orkest wereldfaam door groots symfonisch werk uit te voeren op originele instrumenten en op een historisch geïnformeerde manier. Een revolutie die eigenlijk nooit is opgehouden.

Maar de uniciteit van het orkest zit niet alleen in het geluid of de manier van spelen. Vanaf de oprichting door Frans Brüggen meer dan veertig jaar geleden nemen de musici een partituur nooit voor lief. De benadering is kritisch,

nieuwsgierig, onderzoekend en vooruitstrevend. Kernwaarden uit de Verlichting die alle orkestleden hoog in het vaandel hebben staan. Daarom is elke uitvoering weer een nieuwe uitdaging en blijft het iconisch repertoire springlevend.

Met de muziek van Haydn, Mozart en Beethoven als basis, zoekt het orkest altijd naar de zeggingskracht van oude muziek in de moderne tijd. Hoe zou je als luisteraar reageren op Beethovens vijfde, als je het voor de eerste keer zou horen? Hoe uitbundig was Mozarts publiek bij de première van '*Così fan tutte*'? De kennis over deze context en de muziek blijft in ontwikkeling en 18C. blijft vooruitlopen in nieuwe interpretaties hiervan. Elk concert is getuige van deze zoektocht.

Manoj Kamps dirigent

De Sri Lankaans-Nederlandse queer dirigent en theatermaker Manoj Kamps opende 2023/24 met hun debuut als dirigent/curator bij het Rotterdams Philharmonisch Orkest, met het project *Someday We'll Find Us* in De Doelen. Komend seizoen keert Kamps terug bij het Rotterdams Philharmonisch Orkest, het Royal Philharmonic Orchestra, en De Nationale Opera voor hun derde productie aldaar – de première van Ellen Reid's *The Shell Trial*, gecoproduceerd met Het Geluid Maastricht, Opera Philadelphia en Bregenz Festival, en met een ensemble van het Koninklijk Concertgebouworkest.

Recente optredens omvatten o.m. hedendaagse programma's met het Radio Filharmonisch Orkest (Holland Festival 2023), het Philharmonia Orchestra (Soundstate Festival, Southbank Centre), en London Sinfonietta met onder meer het grootschalige multimedialwerk *Reich/Richter* van Steve Reich naast de première van Anna Clyne's *Fractured Time*. Eerdere hoogtepunten zijn o.a. producties van Händel's *Giulio Cesare* en Verdi's *La Traviata* bij Opera North, de première van de kameropera *Be With Me Now* die o.a. toerde naar Festival d'Aix-en-Provence, de première en tournee van Hilda Paredes' *Harriet* met HERMESensemble & Muziektheater Transparant, en samenwerkingen met o.a. AskolSchönberg, Prototype Festival New York, B'Rock, BBC Philharmonic, en ook I SOLISTI naar wie Kamps in het voorjaar van 2024 terugkeert in het kader van het Antwerpse 'Downtown New York' festival.

Lisenka Heijboer Castañón regie

De Nederlands-Peruaanse regisseur en theatermaker Lisenka Heijboer Castañón maakte in 2020 samen met Manoj Kamps haar debuut bij De Nationale Opera met de wereldpremière van *Faust [working title]* ('an important contribution to the renewal of the genre of musical theatre: away from the museum right into the middle of social actuality.' -Bachtrack). Een jaar later keerde ze terug bij DNO op het Opera Forward Festival met een nieuwe wereldpremière: *I have missed you forever*.

In de zomer van 2022 regisseerde ze samen met Zack Winokur een nieuwe productie van *Tristan und Isolde* bij de Santa Fe Opera ('There is a refreshing feeling of trust to it all, a sensible desire not to get in the way of what clearly remains to these young collaborators a basically human story — and a willingness, perhaps above all, to make space for the music.' -The New York Times).

Na *Così fan tutte*, regisseert ze dit seizoen nog Cavalli's *Erismena* aan de Juilliard School in New York waar ze in 2019 Directing Fellow was. Daarnaast werkt ze samen met Davóne Tines en het Calder Quartet aan Mass voor de strijkkwartet Biënnale Amsterdam. Tenslotte regisseert zij Adams' *The Gospel according to the other Mary* bij de Volksoper in Wenen. Deze productie is onderdeel van het Wiener Festwochen-programma 2024.

Lisenka Heijboer Castañón richt zich zowel op repertoire als nieuw werk en nieuwe interdisciplinaire samenwerkingen. Ze streeft ernaar werk te maken waarin altijd ruimte is voor vreugde en chaos; waarin de toeschouwer verdwaald kan raken en het onverwachte in zichzelf kan tegenkomen.

Willem Bruls dramaturgie

Auteur en dramaturg Willem Bruls schreef boeken over Wagners *Ring*, over oriëntalisme in de opera, over Venetië en over de muziektradities van Aleppo. Zijn *Venetiaanse zangen* verscheen in 2021 ook in Duitsland, onder de titel *Venedig und die Oper*. Voor componist Richard van Schoor schreef hij het libretto *Alp Arslan*, en voor Mathilde Wantenaar *Een lied voor de maan* en *Dear Professor Einstein*. Bruls maakte talloze teksten en bewerkingen voor dans- en muziektheater-voorstellingen. Zijn bewerking van Pasolini's *Teorema* (regie Ivo van Hove) werd geselecteerd voor het Lincoln Center Festival in New York. Hij schreef en regisseerde zelf voorstellingen over Paustovsky, Gogol en Erasmus. Als productiedramaturg voor opera en dans werkte hij onder andere samen met Ramsey Nasr, Guy Cassiers, Ola Mafaalani, Shirin Neshat, Pierre Audi, Krzysztof Pastor, Kim Brandstrup en Zack Winokur. Bruls gaf workshops over hedendaags muziektheater, libretto-schrijven, jeugdopera en culturele journalistiek in Barcelona, Hobart, Stavanger, Gent, Brussel en Aix-en-Provence.

Hendrik Walther lichtontwerp

Hendrik Walther (1989, Duitsland) is theatermaker en scenograaf. Na het voltooien van de studie Technical Theatre Arts aan de Academie voor Theater en Dans in Amsterdam in 2015 werkte hij zowel aan opera's, toneel, concerten, performance en dans.

In zijn ontwerpen gaat Hendrik op zoek naar de grens tussen ruimte, decor, licht en projectie. Dit resulteert vaak in multidisciplinaire installaties met een eigen leven.

Naast het ontwerpwerk maakt Hendrik ook eigen installaties, experimentele films en voorstellingen.

Kevin Pieterse kostuumontwerp

Kevin Pieterse (Hen/Hun) is afgestudeerd van de Opleiding Scenografie aan de Academie voor Theater & Dans (2020)

In hun werk is hun op zoek naar het autonome karakter van scenografie & Kostumering. Zoekend naar waar materiaal, kostuum en het menselijk lichaam elkaar kunnen kruisen en nieuwe werelden kunnen oproepen en verhalen kunnen vertellen.

Kevin werkte o.a. voor Het Nationale Theater, Schauspielhaus Bochum, NNT & Silbersee.

Uit het juryrapport Harry Wich Stipendium: "Het is lovenswaardig hoe Kevin poëzie en filosofie gebruikt om hun werk uit te drukken. Hun werk is krachtig, Hun decor is sterk en hun kostuumontwerp is erg mooi. De aangename slordigheid en bravoure die met name in de kostuums terug te zien zijn, zijn indrukwekkend. Hen heeft een zeer duidelijke visie op cultuur en hun positie in het theaterveld en de wereld."

"In een maatschappij die draait om het individualisme zoek ik naar gemeenschap."

Cast

Katharine Dain – Fiordiligi

De Nederlands-Amerikaanse sopraan Katharine Dain is een graag geziene gast bij het Orkest van de Achttiende Eeuw. Katharine studeerde aan Harvard University, Guildhall School of Music and Drama, en Mannes College of Music en woont momenteel in Rotterdam. Samen met pianist Sam Armstrong won ze in 2021 een Edison voor haar vertolking van liederen van o.a. Messiaen, Saariaho, Dutilleux en Debussy. Zij won in 2017 het Clermont-Ferrand Vocal Concours.

Katharine zong in 2020 haar debuut bij het Koninklijk Concertgebouworkest in een wereldpremière van Bram Kortekaas. Ze werkt vaak met Tapiola Sinfonietta en was te zien in de wereldpremière *I have missed you forever* van het Opera Forward Festival met ASKO|Schönberg.

Josy Santos – Dorabella

Met haar rol als Dorabella debuteert Josy Santos bij het Orkest van de Achttiende Eeuw. Ze schittert echter al jaren op het internationale operatoneel, met grote rollen in alle belangrijke huizen van Europa. Dorabella speelde zij eerder in Zwitserland in Biel en Solothurn en in Sao Paolo in Brazilië, haar geboorteland.

De mezzo-sopraan werkte eerder met regisseurs als Frank Castorf, Peter Konwitschny, Jossi Wieler en dirigenten zoals Sylvain Cambreling, Ulf Schirmer, Marc Soustrot, Lorenzo Viotti, Giuliano Carella en Ivan Repusic.

Josy won verschillende prijzen waaronder de 52nd International Singing Competition Toulouse in 2019, Operalia 2018, Emmerich Smola Förderpreis 2018 en de Annelise-Rothenberger-Competition 2017.

Claron McFadden – Despina

De Amerikaanse sopraan Claron McFadden studeerde in 1984 af aan de Eastman School of Music en verhuisde daarna naar Nederland. Ze maakte haar operadebuut in 1985 op het Holland Festival en werkte in de jaren daarna uitgebreid samen met William Christie, waarmee ze wereldwijd optrad. Ook werd zij een vaste gast bij de Nederlandse Opera. Claron staat bekend om haar veelzijdigheid in repertoire en spel. Ze treedt internationaal regelmatig op bij de BBC Proms, zong in Covent Garden en het Festival D'Aix en Provence en staat op het podium met jazzmusici van het Jazz orchestra van Het Concertgebouw en Michiel Borstlap. Claron zong eerder met het Orkest van de Achttiende Eeuw tijdens de tournee van Rameau's *Les Indes Galantes*.

Linard Vrielink – Ferrando

De Nederlandse tenor Linard Vrielink heeft zich ondertussen als niet meer weg te denken schakel gevestigd in de operawereld. Zijn succes omvatte een debuut bij de Staatsoper Berlin, waar hij zich aansloot bij de operastudio en rollen vertolkte in producties als *Tristan und Isolde* en *Die Lustigen Weiber von Windsor*. Hij zong Arbace in Mozarts *Idomeneo* op het Festival d'Aix-en-Provence en bracht de rol van Asle in Peter Eötvös' *Sleepless* in première. Linard debuteerde als Jaquino in *Fidelio* bij de Opéra Comique in Parijs, en in 2022/23 als Tamino in *Die Zauberflöte* bij de Nationale Opera van Bergen. Linard werkt voor het eerst samen met het Orkest van de Achttiende Eeuw.

Drew Santini – Guglielmo

De Canadese bariton Drew Santini is een veelzijdige performer die bekend staat om zijn expressieve interpretaties van Bach en zijn tijdgenoten. Hij studeerde aan de Juilliard School en de Manhattan School of Music en is momenteel woonachtig in Den Haag. Hij werkte samen met ensembles als het Freiburg Barokorkest, The English Concert en Tafelmusik Barokorkest. In seizoen 22/23 debuteerde hij bij Phion, vertolkte hij cantates van Bach met Ensemble Alia Mens en speelde hij in Händels *Saul* met het Luthers Bach Ensemble. Drews reikwijdte is indrukwekkend en hij vertolkt net zo makkelijk operarollen in hedendaagse producties als voor barok ensembles. Hij is medeoprichter van het Damask Vocal Quartet en heeft vele opnames op zijn naam staan.

Henk Neven – Don Alfonso

Bariton Henk Neven staat al jaren bekend om zijn interessante liedinterpretaties en succesvolle operacarrière. Hij zong in de afgelopen jaren vaker bij het Orkest van de Achttiende Eeuw, bij onder meer Beethoven 9, en de *Zauberflöte* en *Schauspieldirektorin* in 2021. Opmerkelijke optredens zijn onder meer in Wigmore Hall, Het Concertgebouw en de BBC Proms. Hij is een Borletti-Buitoni Trust Fellowship-ontvanger en heeft een doorlopend platencontract bij Onyx. Henks operarollen variëren van *Don Giovanni* en *Hamlet* tot rollen bij de Opéra National de Paris en de Berlin Staatsoper. Op het concertpodium heeft hij samengewerkt met gerenommeerde dirigenten en opgetreden met verschillende orkesten, waaronder Orchestra of the Age of Enlightenment. Zijn voortreffelijke recitals maken hem tot een vaste gast op prestigieuze podia. Henk ontving in 2011 de Nederlandse Muziekprijs.

orkest van de achttiende eeuw

november – december 23

november

Clara, Emilie & Ludwig

23 november — Leiden, Stadsgehoorzaal

24 november — Utrecht, TivoliVredenburg, AVROTROS Vrijdagavondconcert

Piano: **Olga Pashchenko** dirigent: **Bertie Baigent**

L. van Beethoven Coriolanus Overture, Op. 62

C. Schumann Pianoconcert in a-klein, Op. 7

E. Mayer Overture nr. 2 in D-groot

L. van Beethoven Symfonie nr. 4, Op. 604

december

Kerst met Nardus Williams

20 december — Breda, Chasse Theater

21 december — Amsterdam, Muziekgebouw

Sopraan: **Nardus Williams** dirigent: **David Bates**

M.R. Delalande Symphonie des Noëls

G.F. Händel 'Rejoice Greatly' uit HWV 56, Messiah

A. Corelli Concerto Grosso g-klein, Op.6 No.8 'Fatto Per la Notte di Natale'

G.F. Händel 'Gloria' uit HWV 56, Messiah

A. Vivaldi RV 630, Nulla in Mundo Pax Sincera

J. S. Bach BWV 51, Jauchzet Gott in allen Landen

Steun het orkest van de achttiende eeuw

Het Orkest van de Achttiende Eeuw bestaat al sinds 1981. Toen Frans Brügggen en Lucy van Dael het orkest oprichtten bestond het als enthousiaste club mensen die hart voor de zaak hadden. Hart voor het idee dat muziek uit bepaalde periodes, uitgevoerd diende te worden op instrumenten uit die tijd. Hart voor het idee dat muziek uitgevoerd diende te worden met respect voor de uitvoeringspraktijk van de tijd waarin het geschreven was.

De eerste tournees van het orkest werden gefinancierd met eigen geld. Iedereen liep risico; iedereen deed mee. Omdat deze constructie natuurlijk onhoudbaar was op lange termijn werd een basisbedrag aangevraagd bij het Fonds Podiumkunsten. Er was in deze periode niet per se ruimte voor nog een orkest in Nederland, en het bleef dan ook altijd bij exact dat: een basis.

Deze basis bestaat jaren later nog steeds. En hoewel we het Fonds daarvoor verschrikkelijk dankbaar zijn, zijn de financiële omstandigheden in de afgelopen decennia er niet beter op geworden.

De reden dat het Orkest van de Achttiende Eeuw nog steeds bestaat, en nog steeds de kwaliteit kan brengen die u gewend bent, is vanwege een groot aantal gulle schenkers en donateurs. Door deze groep mensen zijn wij in staat geweest te doen wat we doen, met de financiering van het FPK als basis, en met uw steun als ophoging van deze basis. Op deze manier kunnen we net dat beetje extra bieden, net die extra repetitie wel doen, spelen met de solisten waar we mee willen spelen, en uiteindelijk het concert geven dat alleen het Orkest van de Achttiende Eeuw kan geven.

U kunt Vriend van het Orkest worden vanaf 100 euro per jaar. U wordt dan altijd als eerste op de hoogte gehouden, krijgt kijkjes achter de schermen bij repetities, en we nodigen u natuurlijk graag uit om in gesprek te gaan over het orkest.

Kijkt u op www.orchestra18c.com/vriend voor meer informatie en om u op te geven.

orchestra18c.com

